

۷۴۳۴۹۰۴

انتشارات ایران‌شناسی
IRANSHENASI PUBLISHING

شماره انتشار ۲۲۳

تاریخ کاغذ در ایران

نویسنده: ویلم فلور

مترجمان: صبا کارخیران

سمیرا محب‌علی

سرشناسه : فلور، ویلم ام. ۱۹۴۲ - م. / Floor, Willem M.
 عنوان و نام پدیدآور : تاریخ کاغذ در ایران / نویسنده ویلم فلور؛ مترجمان صبا کارخیزان، سمیرا محبعلی.
 مشخصات نشر : تهران : انتشارات ایران‌شناسی، ۱۴۰۲.
 مشخصات ظاهری : ۱۸۴ ص.؛ مصور، جدول، نمونه: ۵/۱۴×۲۱ س.م.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۳۵۱-۷۹-۵
 وضعیت فهرست نویسی : فیا
 یادداشت : عنوان اصلی: History of Paper in Iran.
 یادداشت : کتابنامه: ص. ۱۷۴ - ۱۸۴.
 یادداشت : نمایه.
 موضوع : کاغذ - ایران - تاریخ / Paper - Iran - History
 کاغذ - ایران - صنعت و تجارت - تاریخ / Paper industry - History - Iran
 شناسه افزوده : کارخیزان، صبا، ۱۳۵۶ - مترجم
 شناسه افزوده : Karkheyran, Saba, 1977-
 شناسه افزوده : محبعلی، سمیرا، ۱۳۶۳ - مترجم
 رده بندی کنگره : TS۱۰۹۵
 رده بندی دیویی : ۶۷۶/۲۰۹۵۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۹۴۱۸۷۶۷

انتشارات ایران‌شناسی
 IRANSHENASI PUBLISHING

تاریخ کاغذ در ایران

انتشارات ایران‌شناسی [ناشر] • ویلم فلور [نویسنده] • صبا کارخیزان، سمیرا محبعلی [مترجم]
 سارا سربابی [صفحه‌آرا] • منیژه احمدی طهرانی [طراح جلد]

ISBN 978-600-8351-79-5

چاپ اول ۱۴۰۲ • ۵۰۰ نسخه • چاپخانه صنوبر [چاپ، لیتوگرافی و صحافی]

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر اعم از دیجیتال، صوتی، چاپ، تکثیر، نسخه‌برداری،
 ترجمه و... برای انتشارات ایران‌شناسی محفوظ و قابل پیگرد قانونی است. استفاده از
 مطالب کتاب بدون اجازه کتبی از انتشارات ایران‌شناسی ممنوع می‌باشد.

© Iranshenasi Publishing 2024

© کپی‌رایت ۱۴۰۲ انتشارات ایران‌شناسی

تهران-خیابان طالقانی، خیابان بهار شمالی، کوچه طباطبائی، پلاک ۶، واحد ۱
 کدپستی ۱۵۶۳۶۵۵۷۱۱ | تلفن: ۷۷۵۳۱۸۲۵ - ۷۷۵۳۹۸۵۹ | فکس: ۷۷۶۳۸۶۸۷
 www.iran-shenasi.com info@iran-shenasi.com

فهرست

مقدمه.....	۵	کاغذ مشق.....	۱۰۸
تولید و واردات کاغذ.....	۷	کاغذ چاپ یا کاغذ کاهی.....	۱۰۹
کاغذ کجا تولید شد؟.....	۷	کاغذ ترسیم یا کاغذ نقشه.....	۱۱۲
فرایند تولید کاغذ.....	۸	قطاعی یا کاغذبری.....	۱۲۴
چه نوع کاغذی در ایران تولید می‌شود؟.....	۱۹	هنر ناخنی یا خط ناخنی.....	۱۲۵
مصرف‌کنندگان کاغذ چه کسانی بودند؟.....	۳۱	مقوا.....	۱۲۹
واکنش به واردات رو به رشد کاغذ.....	۴۴	پاکت.....	۱۳۲
نظرسنجی بلژیکی در مورد تأسیس کارخانه کاغذ.....	۵۹	کاغذ تزئینی.....	۱۳۵
جست‌وجو برای مواد اولیه کافی.....	۶۰	کاغذ بسته‌بندی یا کاغذ عطاری.....	۱۴۱
ماشین‌آلات محلی.....	۶۴	کاغذ دیواری.....	۱۴۷
جست‌وجوی محل تولید محلی.....	۶۵	کاربری متنوع کاغذ.....	۱۵۰
واردات کاغذ.....	۶۷	فانوس کاغذی.....	۱۵۰
واردات کاغذ محلی.....	۶۸	کاغذ پنجره.....	۱۵۲
واردات کاغذ روسی و اروپایی.....	۷۷	کاغذ سبک.....	۱۵۲
انواع کاغذ وارداتی و قیمت آن.....	۹۰	تفریح و سرگرمی.....	۱۵۲
کاغذ تحریری.....	۹۰	چشم‌ها.....	۱۵۴
اسناد رسمی.....	۹۱	جمع‌بندی.....	۱۵۴
قیمت کاغذ تحریر.....	۱۰۵	یادداشت‌ها.....	۱۵۷
کاغذ نَشاف (کاغذ بلاتینگ).....	۱۰۸		

پیوست‌ها

نمایه اشخاص.....	۱۶۶
نمایه امکان.....	۱۶۹
نمایه کاغذ.....	۱۷۲
منابع فارسی.....	۱۷۴
منابع انگلیسی.....	۱۷۵

مقدمه

سال ۱۸۹۱ میلادی تعدادی از سرمایه‌گذاران بلژیکی تصمیم گرفتند به مطالعه و تحقیق درخصوص وضعیت بازار و تجارت در ایران بپردازند. هدف آنها آگاهی از این موضوع بود که آیا ایران برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در حوزه اقتصاد، بازار مناسبی است یا خیر؟ مدت‌ها پیش نسخه‌ای از این گزارش را در آرشیو ملی هلند به دست آوردم؛ البته که قصد چاپ آن را نداشتم. از قضا آملی کوورات دزورگنس* در آوریل سال ۲۰۲۱ طی تماسی که با من داشت، سؤالاتی درخصوص هنر و صنعت کاغذسازی در ایران پرسید. من نیز بخش مربوط به کاغذ این گزارش را برای او ارسال و بسیار جسورانه پیشنهاد کردم که به‌طور مشترک نسخه مشروح آن را منتشر کنیم. با موافقت کوورات، کار آغاز شد و پس از اتمام دریافتیم که به جای آن نسخه مشروح به نگارش تاریخچه‌ای از کاغذ در ایران از سال ۱۵۰۰ میلادی پرداخته‌ایم.

در همان بازه زمانی مطالعات دیگری نیز در موضوع «تاریخ کاغذ در ایران» منتشر شده بود. با توجه به موضوع کاغذ، در این کتاب نه تنها شهرهای اصلی و مهم کاغذسازی معرفی شده‌اند، بلکه اطلاعاتی نیز درخصوص تولیدات بومی و شیوه‌های تولید در هریک از مناطق همچنین نوع کاغذ نیز فراهم آمده است. از آنجا که واردات کاغذ هندی و اروپایی فشار فزاینده‌ای بر تولید بومی وارد می‌کرد، دولت ایران نیز از طریق معرفی فناوری‌های جدید تولید کاغذ اروپایی سعی در مقابله با این روند داشت. این فرایند در ابتدا با اعزام دانشجویان ایرانی به خارج از کشور برای فراگیری شیوه‌های جدید ساخت کاغذ آغاز شد، اما در پی عدم موفقیت آنها، دولت متعهد شد تا تجهیزات ضروری برای برپایی یک کارخانه کاغذسازی را خریداری کند. متأسفانه هیچ‌یک از این اقدامات نتیجه دلخواه را به دنبال نداشت و در نهایت دولت تمامی تلاش‌ها برای مدرنیزه کردن صنعت کاغذسازی بومی را رها کرد. به دلیل جذابیت بازار بومی کاغذ از نقطه نظر مالی، سال ۱۸۹۱ میلادی سرمایه‌گذاران بلژیکی ترتیبی

دادند تا مطالعاتی درخصوص امکان راه‌اندازی یک کارخانه مدرن تولید کاغذ در ایران انجام شود. گزارش کارشناسان بلژیکی به موضوعاتی از قبیل وضعیت تأمین مواد خام، مناطق مناسب برای کارخانه و وضعیت بازار کاغذ (با رتبه‌بندی انواع کاغذ) توجه داشت. با در نظر گرفتن کوچک بودن بازار کاغذ ایران، مشاوران بلژیکی سرمایه‌گذاری در این حوزه را فاقد توجیه اقتصادی دانستند و تصمیم نهایی در این زمینه را به بررسی بیشتر در بلژیک و مشورت با مهندسان کاغذ موکول کردند.

در پی بی‌اثر ماندن تلاش‌ها برای مدرن کردن صنعت بومی کاغذ، واردات کاغذ به ایران افزایش یافت. در ابتدا کشورهای اروپایی و هند بر بازار مسلط شدند، اما به دنبال رشد واردات کاغذ از روسیه که در طول قرن ۱۹ میلادی بازار کاغذ را در اختیار داشت، موقعیت آنها به شدت دچار چالش شد. تأمین‌کنندگان دیگر مانند اتریش، ایتالیا و فرانسه نیز سهم بازار خود را از دست دادند و به تأمین کاغذ تزئینی اکتفا کردند. بریتانیا و هند نیز که سهم قابل توجهی از بازار را برای خود حفظ کرده بودند، عمدتاً در جنوب ایران حضور داشتند. به نظر می‌رسد کاغذ کشمیر همچنان نقش عمده و مهمی را برای هند ایفا می‌کرد، نقشی که پیش از آن نیز در دوره صفویه عهده‌دار بود.

داده‌های مربوط به جزئیات ارائه شده در این اثر، نه تنها به معرفی کشورهای صادرکننده کاغذ به ایران پرداخته و مسیرهای ورود کالا و چگونگی تحولات بازار کاغذ در طول زمان را نشان می‌دهد، بلکه تولیدکنندگان اروپایی و غیراروپایی را نیز با استناد به تهنقش کاغذها مشخص کرده است. در مورد تنوع در کیفیت، ترکیب بندی و طبیعت انواع متفاوت کاغذ نیز در این اثر براساس اسناد و مدارک گسترده به دست آمده از مؤسسات بین‌المللی بحث شده است.

در نهایت ضمن بررسی کاربردهای متنوع و گسترده کاغذ، تا حد امکان داده‌های اندک و بسیار جزئی آن ارائه شده است. پرواضح است که این اثر با پژوهش‌های آتی که در جهت گسترش و تعمق دانش ما درخصوص استفاده و تولید کاغذ در ایران و برای ایران انجام شود به ثمر خواهد نشست.